

Vanitas

Listamenn/Artists

Áslaug Thorlacius
Bragi Ásgeirsson
Dieter Roth
Haraldur Jónsson
Jóhannes S. Kjarval
Magnús Tómasson
Ólafur Gíslason
Ólöf Nordal
Ragnhildur Stefánsdóttir
Rósa Gísladóttir
Spessi

Vanitas

Kyrralíf í íslenski samtímalist/
Still-life in Contemporary Icelandic Art

Sýningarstjóri/Curator
Hafþór Yngvason

Vanitas, kyrralíf í íslenski samtímalist

Latneska orðið *vanitas* merkir hégómi, eitthvað sem er innantómt, fánýtt eða einkisvert. Í lista-sögunni er *vanitas* notað um kyrralífsmálverk sem tjá hverfulla jarðlífsins. Þau eru undirgrein stærra flokks listaverka sem eru kölluð *memento mori* („mundu að þú skalt deyja“) og eru orðin yfirleitt höfð um hollensk málverk frá sextánda og sautjándu öld.

Hér er heitið notað um samtímamálverk og skúlptúra sem teljast kyrralífsvörk, þótt mörg þeirra hafi ekki verið sýnd sem slík í upphafi. Með því að safna þeim saman undir heitinu *vanitas* er ætlunin að leggja áherslu á ákveðna þætti í nálgun listamannanna við efni og uppbyggingu en líka að vekja athygli á áminningunni um fallvaltleika og endurnýjun sem felst í flestum ef ekki öllum verkunum. Stundum geyma þau hefðbundin ták og stundum ekki – svo sem fiðrildi, reykt, hauskúpur og stundaglós – en eins og hefðbundin *vanitas*-verk beina þessi samtímaverk athyglinni að endanleika jarðneskrar tilvistar. Öll fjalla þau um einhverjar hliðar hversdagslegs lífsmáta okkar, ef ekki beinlínis í viðfangsefnum þá í efnisnotkun. Allt frá plastilátunum sem Haraldur Jónsson og Rósa Gísladóttir nota og heimilisúrganginum í innsætingu Áslaugar Thorlacius til matvælna í verkum Dieters Roth og Ólafar Nordal er sjálfur efnivídurinn sannarlega hversdagslegur. Þessum og öðrum verkum á sýningunni er vel lýst með frasa sem listagnýrandinn Christiane Meyer-Stoll smíðaði í grein um listamanninn Ólaf Gíslason þegar hún lýsti verki hans *Vernissage* sem „*memento mori* hversdagsleikans“. Svo notuð sé form listögualeg aðgreining telst framsetningin í öllum verkunum á sýningunni 'rópógrafa' (orð sem var notað um kyrralífsvörk í Grikklandi hinu forna) fremur en 'megalógrafa'.

Megalógrafa er myndgerð þeirra hluta í heiminum sem eru mikilfenglegir – goðsögunum, ornustum hetjanna, straumhvörflum í sögunni. Rópógrafa (dregið af 'rhopos' í merkingunni smávægilegir hlutir, smámunir, litliræð) er myndgerð þeirra hluta sem skortir mikilvægi, yfirlætslaus, efnislegur grunnur lífsins sem skiptir 'mikilvægi' engu.¹

Ein þungamiðja sýningarinnar er lítil bók eftir Dieter Roth. Innan í þessari annars látláusa bók er lítil plastpoki með bita af mygluðum osti. Að kalla þetta kyrralífsvörk er óhefðbundið en ekki forðæmalaust. Eins og listagnýrandinn John Paoletti hefur bent á eru verk Dieters Roth með skemmdum mat

varla "kyrr" í enskum og þýskum skilningi orðsins (Stilleben), eða þegar notað er franska eða ítalska heitið á stílnum, "dauður" (nature morte, natura morta). Roth vakti "dauða náttúru" þvermóðskulega aftur til lífsins með því að beita hefð sem verk á borð við Ávaxtakörfu (um 1596) Caravaggios

er dæmigert fyrir, en þar eru listlega uppstilltir ávextirnir farnir að skemmast og vinnuþarfaunin að sölna. Málverkið er sigilt *vanitas* og minnr okkur á að ekki er gerlegt að hægja á tímanum og alleiðingum hans.²

Þemað um *vanitas* birtist með ýmsu móti á sýningunni. Málverk Kjarvals af mygluðu íslensku flatbrauði verður sérlega áhrifamikill með hliðsjón af mygluðum osti Dieters Roth. Skúlptúr Ragnhildar Stefánsdóttur er annað sigilt kyrralífsvörk, en nálgunin er önnur. Hér sjáum við líffærum mannslikamans fyrirkomið eins og ávöxtum í skál. Brothætt líffærin eru skjóllaus og óvarin, eins og til að minna áhorfandann á brothættu mannsins. Óxi í kyrralífsvörki eftir Magnús Tómasson er sterkt tákun um *vanitas*. Við hliðina á öxinni gefa eitt stígvél og hattur til kynna tómarúmið sem horfinn einstaklingur hefur skilið eftir sig. Götin í ílátunum í verki Haralds Jónssonar má einnig lesa sem dæmi um tilgangsleysi og í samsafnsverki Braga Ásgeirssonar sjáum við áhrifamikill tákun um dauðleikann í brúðuhöfði og öðrum fundnum munum sem hefur skolað upp í fjöruna.

Áminningu um forgengileika okkar er líka að finna í innsætingu eftir Ólaf Gíslason. Verkið ber heitið *Vernissage* og samanstendur af venjulegum, hvítlökkuðum sýningarstöplum með kæruleysislega fyrirkomnum vinglössum sem voru skilin eftir á þeim við einkaopnun. Vindreggjar, sigarettustubbar og notað tyggigúmmi í sumum glösum sýna berlega að boðinu er lokið. Innsætingin minnr á fornu, rómversku, rópógrafísku mósaikmyndina *Ósopaða herbergið* (*asarotos oikos*), þar sem matarleifar liggja á við og dreif á gölfinu eftir stórveislu. Áhorfendur sitja uppi með að njóta afganganna.

Þessi kannar svipað þema í ljósmyndardöð með leifum eftir máltíðir á kaffiterium. Það einn sem eftir er á bökkunum er ruslið á leiðinni í tunnum. Notaðar pappírsserviettur og tannstönglar, brotnar málsflogur, appelsínubörkur og tómar sóðavatnsflöskur minna áhorfandann á að allt tekur enda. Ekkert er varanlegt. En skilaboðin í þessu verki og öllum verkunum á sýningunni eru hvorki napurleg né svartsýn. Þótt verkin geti beint hugsun okkar að lífsháttum okkar og athyglinni að óverðugum gildum og fánýti veraldlegs auðs, snúast þau í aðalatriðum ekki um vonbrigði eða iðrun. Þau leggja ekki áherslu á tilgangsleysi mannegrar viðleitni heldur á vonina og þörfina á að fara með gát.

Þessi skilaboð eru til dæmis skýr í skúlptúrnum *Corpus dulcis* eftir Ólöfu Nordal. Skúlptúrinn samanstendur af súkkulaðibrotum, mótuðum eftir líffærum mannsins, sem hafa verið sett í skál svo gestir geti smakkað. Hann var fyrst sýndur á páskaunum (1998) og bauð upp á eins konar kvöldmáltíðarsakramenti í formi páskaeggja. Sé verkið að vísu í *vanitas*-þemað um dauðleikann fylgja því líka skilaboð um upprisur.

Þörfin fyrir gát er líka til umfjöllunar í skúlptúr

í tveimur hlutum eftir Rósu Gísladóttur. Heitið *Verðandi . . . Skuld* vísar til nafna tveggja norna í norrænni goðafræði. Verðandi táknar nútíðina og Skuld táknar framtíðina. Við erum minnt á það að framtíðin mun verða skuldug okkar vegna, hvort sem er í blíðu eða stríðu. Þetta eru sigild varnaðarorð um *memento mori*. Þegar litið er til efnisvalsins í skúlptúrunum tveimur og þess gegndarlausu magns af plastumbúðum sem notað er dagsdaglega er skuldin sem vísað er til við umhverfið. En heitið vísar líka til lífsvekjandi hlutverks nornanna sem búa við heimstréð, ask Yggdrásils, og auka honum lífsmagn á hverjum degi. Með hlíðsjón af lögun skúlptúranna – flösku og skálar – erum við minnt á einföld grunnatriði lífsins og ábyrgð okkar á að gæta þeirra fyrir framtíðina.

Margræðnin í þessum grundvallarsannindum kemur aftur í ljós í innsætingu Áslaugar Thorlacius. Þar getur að líta notað ílát og umbúðir, vandlega flokkaðar og snyrtilega frágengnar (eftir kinværskum reglum um endurvinnslu), gagnstætt vatnslitamyndum af þægilegri óreiðu hvunnadagslífsins. Í þessari framsetningu á andstæðum er áherslan ekki lögð á eilífu árekstrana milli þess óbeislaða og þess niðurnjörvaða heldur á þá nánd og nærfærni sem finnst í hvortveggja.

Og að lokum, ný myndaröð Spessa var gerð sérstaklega fyrir sýninguna og sýnir búsáhöld á hvítum bakgrunni. Slíkt er alvanelegt í kyrralífverkum. Það er ekkert merkilegt við þessa potta og pönnur, skeiðar og ausur, nema hvað allir þessir hlutir eru beyglaðir. Þetta eru vopn búsáhaldbabyllingarinnar. Þau hafa felst ríkisstjórn og eru nú stöðug áminning hverri nýrri stjórn um að missa ekki sjónar á yfirlætislausum, efnislegum grundvelli lífsins.

Hafþór Yngvason

1 Norman Bryson, *Looking at the Overlooked, Four Essays on Still Life Painting*, Chicago: University of Chicago Press, 1990; bls. 61.

2 John Paoletti, "Opus of Excess", *Art in America*, no. 8 (september 2004), bls. 104-110.

Vanitas, Still-life in Contemporary Icelandic Art

The Latin word *vanitas* means vanity, something that is empty, vain or valueless. In art history, *vanitas* is used for the artistic genre of still-life paintings that are symbolic of the futility of earthly life. It is a sub-category of a larger class of artworks referred to as *memento mori* (literally, "remember that you must die") and is mostly used for Dutch paintings of the sixteenth and seventeenth centuries.

Here we use the term for contemporary paintings and sculptures that count as still-life, although many of them were not originally

presented as such. They all function on different levels but by bringing them together under the heading of *vanitas*, the intent is to highlight certain aspects of the artists' approaches to materials and construction but also to bring attention to the reminder of transience and renewal that is found in most or all of the works. They may or may not include traditional symbols—such as bubbles, butterflies, smoke, skulls, and hourglasses—but, like traditional *vanitas*, these contemporary works of art focus our attention on the finality of our mundane existence. They all address some aspects of our ordinary ways of life, if not directly in their subject matter then in their use of materials. From the plastic containers used by Haraldur Jónsson and Rósa Gísladóttir and the household trash in Áslaug Thorlacius' installation, to the food stuff used by Dieter Roth and Ólöf Nordal, the materials themselves are nothing if not ordinary. These and other works in the exhibition are well described with a phrase that the art critic Christiane Meyer-Stoll coined in an article about the artist Ólafur Gíslason, where she described his work *Vermissage* as a "*memento mori* of the everyday". To use an ancient art historical distinction, the form of representation in all of the works in the exhibition counts as 'rhopography' (a word used for still-life in ancient Greece) rather than 'megalography':

Megalography is the depiction of those things in the world which are great—the legends of the gods, the battles of heroes, the crisis of history. *Rhopography* (from *rhopos*, trivial objects, small wares, trifles) is the depiction of those things which lack importance, the unassuming material base of life that 'importance' constantly overlooks.¹

A central piece in the exhibition is a small book by Dieter Roth. Inserted into this otherwise unassuming book is a small plastic bag with a piece of rotting cheese. To call this a still-life is unconventional but not unprecedented. As the art critic John Paoletti has pointed out, Dieter Roth's rotting food pieces are

hardly "still" in the English and German sense of the word (*Stilleben*), or even, using the French or Italian term for the genre, "dead" (*nature morte*, *natura morta*). Roth brought "dead nature" perversely back to life by inflicting a tradition represented by, for example, Caravaggio's *Basket of Fruit* (ca. 1596), in which the artfully arranged fruit is beginning to spoil and the grape leaves to wilt. A classic *vanitas*, the painting reminds us that time and its consequences cannot be slowed.²

The theme of *vanitas* takes various forms in the exhibition. Kjarval's painting of moulding Icelandic flatbread becomes particularly poignant next to Dieter Roth's rotting cheese. In a sculpture by Ragnhildur Stefánsdóttir, we have another classic still-life, but a different approach. Here we see the organs of the human body arranged like so many

fruits in a bowl. This fragile anatomy is exposed and unprotected, as if to remind the viewer of human fragility. The axe in a still-life by Magnús Tómasson is another strong symbol of *vanitas*. Next to the axe, a single boot and a hat indicate the void left by a departed individual. The holes in Haraldur Jónsson's containers also may be taken as emblems of vainness and in Bragi Ásgeirsson's assemblage, we find striking images of mortality in a head of a doll and other found objects that have cast upon the shore.

The reminder of our finality can also be found in an installation by Ólafur Gíslason. Entitled *Vernissage*, it consists of regular, white-lacquered exhibition pedestals with casual arrangements of wine glasses that were left on top of them at a private opening. With leftover wine, cigarette butts and used chewing gum in some of the glasses, the party is clearly over. The scene is reminiscent of the ancient Roman rhopographic mosaic *The Unswept Room* (*asarotos oikos*), in which remnants of food are seen scattered over the floor after a banquet. The audience is left to enjoy the spoils.

Spessi explores a similar theme in a series of photographs of the remnants of cafeteria meals. All that is left on the trays is the detritus that is headed for the garbage dump. Used paper napkins and toothpicks, broken corn chips, orange peel and empty soda bottles remind the viewer that everything comes to an end. Nothing lasts. But the message here and in all of the works in the exhibition is neither cynical nor pessimistic. The works may direct our thoughts to our way of life and focus our attention on misplaced values and the vanity of material riches, but their overwhelming mood is not disillusionment or repentance. They don't insist on the *futility* of earthly pursuits but on the hope and necessity of care.

This message is clear, for instance, from a sculpture entitled *Corpus dulcis* by Ólöf Nordal. The sculpture consists of cast chocolate fragments of man's anatomy that have been placed in a bowl for guests to enjoy. First shown during Easter (1998), the sculpture offered a Eucharist, of a kind, in the material of Easter eggs. If the *vanitas* theme of mortality is alluded to here, so is the message of resurrection.

The necessity of care is also the subject of a two-piece sculpture by Rósa Gísladóttir. The title, *Verðandi ... Skuld* refers to the names of

two norms in Norse mythology. *Verðandi* (literally, "to become") stands for the present and *Skuld* ("debt") for the future. We are reminded that we owe the future, for better or for worse. This is a classic warning of a *memento mori*. Considering the materials of the two pieces and the enormous amounts of plastic containers used in daily life, the debt that we are referred to is environmental in nature. But the title refers us also to the life giving activity of the norms, who live by the tree of life, Askur Yggdrasil, and water it daily. Considering the shapes of the two sculptures—a bottle and a bowl—we are reminded of the simple fundamentals of life and of our responsibility to nurture it for the future.

The complexities of these fundamental truths are brought to attention again in Áslaug Thorlacius' installation. Here we see used containers and packaging materials, carefully sorted and neatly bundled (following Chinese principles of recycling), juxtaposed to watercolours of the comforting disarray of domestic life. In this portrayal of opposites, the stress is not on the eternal conflict between the unfettered and the confined but on the common element of intimacy and care.

And finally, in Spessi's new series of photographs, made specifically for the exhibition, shows household appliances against a white background. This is a standard fare of still-life. There is nothing remarkable about these pots and pans, spoons and ladles, other than that they are dented. These are the weapons of the household revolution. They have toppled a government and now they stand firm as a reminder to any new regime not to lose sight of the unassuming material base of life.

Halþór Yngvason

1 Norman Bryson. *Looking at the Overlooked, Four Essays on Still Life Painting*, Chicago: University of Chicago Press, 1990: bls. 61.

2 John Paoletti. "Opus of Excess", *Art in America*, no. 8 (September 2004), pp. 104-110.

Þakkir/Thanks

Nói-Sírius lagði til súkkulaði fyrir verk Ólafar Nordal. Nýlistasafnið, Orkuveita Reykjavíkur, Reykjavík Art Gallery, Andri Árnason, Pórdís Alda Sigurðardóttir og Gunnar Dungal lánuðu verk á sýninguna.

Aðgangur ókeypis

Opið daglega 10–17
Fimmtudaga 10–22
Bóka leiðsögn: fraedsludeild@reykjavik.is

listasafnreykjavikur.is

listasafn@reykjavik.is

Free Entrance

Open daily 10 a.m.–5 p.m.
Thursdays 10 a.m.–10 p.m.
Book a guided tour: fraedsludeild@reykjavik.is

S 590 1200

F 590 1201

